

Das über die Kälterückfälle des Februar Gesagte gilt im Wesentlichen auch für die des März.

Das Steigen der Temperatur vermindert sich allmählich bis Mitte Juli, wo die Wärme ihren höchsten Grad erreicht und für kurze Zeit ziemlich konstant bleibt. Im Mittel steigt die Wärme in diesem Monat nur 1 Grad. Wenn Unregelmäßigkeiten oder Sprünge in ihrem Verlauf beim Aufsteigen der jährlichen Temperatur vorkommen, so ist der Abfall derselben im Herbst viel weniger von Störungen unterbrochen. Am häufigsten kann man auf einen sogenannten Nachsommer in der letzten Dekade des September rechnen. Diese, wie einige kleinere voraufgehende Wärmerückfälle im August bringen uns dann die klaren, ruhigen und an Sonnenschein reichen Herbsttage, die einen so wohlthuenden und harmonischen Abschluss unseres durch arges Regenwetter leider nicht selten verdorbenen Sommers bringen.

Die Wärme sinkt Mitte Oktober am schnellsten, nachher wieder langsamer, bis dieselbe im Januar wieder ihren tiefsten Stand erreicht.

Die niedrigste Temperatur der Luft während des 25jährigen Zeitraums vor 1870 bis 1894 betrug -26.9° am 1. Januar 1871. Die höchste Wärme dagegen wurde erreicht am 17. August 1892 mit 34.5° . Hieraus ergibt sich für die äußerste Wärmeschwankung der nicht unbeträchtliche Wert von 61.4° .

Der erste Sommertag, wo das Maximum 25° und mehr betrug, trat am 22. April 1874 ein, während den letzten Sommertag 1876 der 14. Oktober in Gardelegen brachte. Die Temperatur fiel zum letzten Male unter 0° 1877 am 7. Juni. Der erste Winterfrost trat ein am 24. September 1886.

Phänologische Beobachtungen in Thüringen.

1895. (15. Jahr.)

Von

Realschuldirektor Dr. H. Toepfer
in Sondershausen.

Wie in früheren Jahren wurde beobachtet in

Sondershausen ($51^{\circ} 22'$ N. B., $10^{\circ} 52'$ O. v. Gr., 200 m H.) von den Herren Realschullehrern Lutze und Döring und Dir. Toepfer.

Grosfurra (6 km nordwestl. v. Sondershausen, Höhe etwa 250 m) von Herrn Kantor Sterzing.

Bendeleben (51° 23' N. B., 11° 0' O. v. Gr., 160 m H.) von Herrn Revierförster Schmiedtgen.

Halle (51° 26' N. B., 11° 57' O. v. Gr., 91 m H.) von Herrn Rechnungsrat Oertel.

Leutenberg (50° 34' N. B., 11° 28' O. v. Gr., 302 m H.) von Herrn Lehrer Wiefel.

Nachdem schon vom Jahre 1893 Beobachtungen von dem allerdings aufer Thüringen gelegenen Halberstadt mitgeteilt werden konnten, sandte Herr Lehrer Schröder solche vom Jahre 1895 ein.

Halberstadt hat 51° 54' N. B., 11° 0' O. L. v. Gr., 115 m H.

Die in der zweiten Spalte stehenden römischen Ziffern bedeuten: I. Erste Blüte offen. II. Allgemeine Blüte. III. Erste Früchte reif. IV. Erste Blattoberfläche sichtbar. V. Allgemeine Laubverfärbung (für Halle: Beginn des Laubfalls).

		Sondershausen	Gr. Furra	Bendeleben	Halle	Loutenberg	Halberstadt
Aesculus hippocastanum L.	I.	8. 5.	20. 5.	9. 5.	1. 5.	16. 5.	16. 5.
	II.	12. 5.	1. 6.	12. 5.	7. 5.	20. 5.	12. 5.
	III.	1. 10.	24. 9.	15. 9.	10. 9.	1. 10.	—
	IV.	24. 4.	24. 4.	20. 4.	18. 4.	1. 5.	20. 4.
	V.	—	10. 10.	8. 10.	24. 9.	14. 10.	—
Berberis vulgaris L.	I.	12. 5.	—	12. 5.	6. 5.	17. 5.	8. 5.
	II.	19. 5.	—	18. 5.	13. 5.	21. 5.	14. 5.
	III.	—	—	—	—	29. 7.	—
	IV.	30. 4.	—	22. 4.	19. 4.	3. 5.	12. 4.
	V.	—	—	—	17. 10.	6. 10.	—
Betula alba L.	I.	27. 4. ♀	24. 4.	12. 4.	20. 4.	4. 5.	—
	II.	—	29. 4.	16. 4.	22. 4.	7. 5.	—
	III.	—	—	—	—	1. 10.	—
	IV.	23. 4.	21. 4.	10. 4.	19. 4.	25. 4.	22. 4.
	V.	20. 10.	8. 10.	7. 9.	17. 10.	19. 9.	—
Cornus mas. L.	I.	10. 4.	16. 4.	—	6. 4.	11. 4.	2. 4.
	II.	24. 4.	22. 4.	—	8. 4.	14. 4.	8. 4.
	III.	—	18. 9.	—	7. 7.	8. 7.	—
	IV.	3. 5.	—	—	22. 4.	3. 5.	30. 4.
	V.	20. 10.	—	—	17. 10.	16. 10.	—
Cornus sanguinea L.	I.	10. 6.	12. 6.	22. 5.	20. 5.	12. 6.	—
	II.	12. 6.	18. 6.	27. 5.	29. 5.	20. 6.	—
	III.	—	—	—	—	16. 9.	—
	IV.	—	—	22. 4.	22. 4.	4. 5.	—
	V.	12. 10.	—	—	13. 10.	16. 10.	—
Corylus avellana L.	I.	27. 3. ♂	28. 3.	25. 3.	20. 3.	30. 3. ♂	26. 3.
	II.	—	2. 4.	—	22. 3.	6. 4. ♀	2. 4.
	III.	—	15. 9.	—	26. 9.	9. 9.	—
	IV.	—	23. 4.	22. 4.	21. 4.	25. 4.	28. 4.
	V.	—	5. 10.	—	11. 10.	14. 10.	—

		Sonders- hausen	Gr. Furra	Bendeloben	Hallo	Loutenberg	Halberstadt
Crataegus oxyacan- tha L.	I.	21. 5.	19. 5.	13. 5.	13. 5.	20. 5.	5. 5.
	II.	25. 5.	26. 5.	15. 5.	21. 5.	28. 5.	9. 5.
	III.	—	10. 9.	—	—	19. 9.	—
	IV.	22. 4.	22. 4.	20. 9.	20. 4.	3. 5.	30. 4.
	V.	—	—	—	14. 10.	13. 10.	—
Cydonia vulgaris Persoon	I.	—	—	22. 5.	6. 5.	1. 4.	—
	II.	—	—	28. 5.	13. 5.	4. 6.	—
	III.	—	—	—	13. 9.	—	—
	IV.	5. 4.	—	—	20. 4.	—	—
	V.	—	—	—	12. 10.	—	—
Cytisus laburnum L.	I.	—	—	20. 5.	9. 5.	30. 5.	—
	II.	—	—	—	16. 5.	5. 6.	—
	III.	—	—	—	—	—	—
	IV.	—	—	—	25. 4.	15. 5.	—
	V.	—	—	—	14. 10.	29. 10.	—
Fagus silvatica L.	I.	—	5. 5.	—	22. 4.	—	—
	II.	—	10. 5.	—	27. 4.	—	—
	III.	—	—	—	14. 9.	—	—
	IV.	25. 4.	23. 4.	22. 4.	22. 4.	2. 5.	25. 4.
	V.	*) 9. 9.	1. 10.	—	15. 10.	15. 9.	—
Ligustrum vulgare L.	I.	12. 6.	21. 6.	16. 6.	16. 6.	17. 6.	—
	II.	28. 6.	27. 6.	26. 6.	19. 6.	29. 6.	—
	III.	—	20. 9.	—	—	10. 9.	—
	IV.	19. 4.	—	21. 4.	30. 4.	4. 5.	25. 4.
	V.	—	—	—	14. 10.	14. 10.	—
Lonicera tartarica L.	I.	12. 5.	—	12. 5.	5. 5.	—	5. 5.
	II.	20. 5.	—	—	17. 5.	—	12. 5.
	III.	9. 7.	—	—	—	—	—
	IV.	20. 4.	—	—	15. 4.	—	22. 4.
	V.	—	—	—	30. 9.	—	—
Prunus avium L.	I.	29. 4.	28. 4.	26. 4.	25. 4.	26. 4.	24. 4.
	II.	9. 5.	6. 5.	—	29. 4.	1. 5.	27. 4.
	III.	25. 6.	21. 6.	9. 6.	25. 6.	25. 6.	—
	IV.	29. 4.	24. 4.	21. 4.	25. 4.	4. 5.	1. 5.
	V.	—	4. 10.	—	14. 10.	6. 10.	—
Prunus cerasus L.	I.	29. 4.	2. 5.	—	24. 4.	5. 5.	24. 4.
	II.	3. 5.	10. 5.	29. 4.	28. 4.	8. 5.	28. 4.
	III.	—	—	—	12. 9.	7. 7.	—
	IV.	30. 4.	30. 4.	—	23. 4.	3. 5.	2. 5.
	V.	—	6. 10.	—	14. 10.	8. 10.	—
Prunus domestica L.	I.	30. 4.	3. 5.	—	26. 4.	1. 5.	—
	II.	8. 5.	8. 5.	6. 5.	28. 4.	5. 5.	—
	III.	—	27. 9.	—	12. 7.	5. 9.	—
	IV.	—	1. 5.	—	23. 4.	30. 4.	—
	V.	—	—	—	12. 10.	24. 10.	—
Prunus padus L.	I.	29. 4.	—	—	26. 4.	3. 5.	27. 4.
	II.	4. 5.	—	—	1. 5.	6. 5.	3. 5.
	III.	—	—	—	—	25. 7.	—
	IV.	20. 4.	—	20. 4.	17. 4.	24. 4.	25. 4.
	V.	—	—	—	30. 9.	29. 9.	—

*) Buchenwald grün
29. 4.

		Sondershausen	Gr. Furra	Bendleben	Halle	Lautenberg	Halberstadt
Prunus spinosa L.	I.	25. 4.	1. 5.	26. 4.	20. 4.	14. 4.	25. 4.
	II.	9. 5.	7. 5.	—	29. 4.	26. 4.	30. 4.
	III.	—	15. 9.	—	—	2. 9.	—
	IV.	—	10. 5.	—	21. 4.	27. 4.	10. 5.
	V.	—	—	—	15. 10.	6. 10.	—
Pirus communis L.	I.	5. 5.	4. 5.	—	26. 4.	6. 5.	30. 4.
	II.	11. 5.	10. 5.	5. 5.	30. 4.	9. 5.	3. 5.
	III.	14. 7. *)	—	—	14. 8.	4. 9.	—
	IV.	1. 5.	3. 5.	—	21. 4.	2. 5.	6. 5.
	V.	—	—	—	15. 10.	16. 10.	—
Pirus malus L.	I.	7. 5.	8. 5.	5. 5.	27. 4.	8. 5.	30. 4.
	II.	12. 5.	14. 5.	—	30. 4.	11. 5.	5. 5.
	III.	20. 8.	—	—	14. 9.	2. 10.	—
	IV.	—	24. 4.	22. 4.	22. 4.	3. 5.	8. 5.
	V.	—	—	—	15. 10.	20. 10.	—
Quercus pedunculata Ehrh.	I.	2. 5.	—	—	1. 5.	20. 5.	5. 5.
	II.	—	—	—	5. 5.	25. 5.	10. 5.
	III.	—	20. 9.	—	—	29. 9.	—
	IV.	30. 4.	10. 5.	—	29. 4.	16. 5.	30. 4.
	V.	—	10. 10.	28. 9.	12. 10.	12. 10.	—
Ribes grossularia L.	I.	25. 4.	23. 4.	11. 4.	21. 4.	21. 4.	25. 4.
	II.	3. 5.	28. 4.	—	24. 4.	28. 4.	3. 5.
	III.	20. 7.	19. 7.	—	10. 7.	12. 7.	—
	IV.	10. 4.	11. 4.	—	6. 4.	12. 4.	15. 4.
	V.	—	—	—	11. 10.	21. 10.	—
Ribes rubrum L.	I.	26. 4.	25. 4.	15. 4.	22. 4.	28. 4.	25. 4.
	II.	3. 5.	29. 4.	—	24. 4.	1. 5.	3. 5.
	III.	20. 7.	13. 7.	—	12. 7.	30. 6.	—
	IV.	17. 4.	19. 4.	—	8. 4.	20. 4.	25. 4.
	V.	—	—	—	11. 10.	27. 9.	—
Ribes aureum L.	I.	29. 4.	—	—	1. 5.	—	25. 4.
	II.	4. 5.	—	—	5. 5.	—	28. 4.
	III.	—	—	—	—	—	—
	IV.	17. 4.	—	—	11. 4.	—	15. 4.
	V.	—	—	—	28. 9.	—	—
Robinia pseudacacia L.	I.	5. 6.	—	—	21. 5.	6. 6.	29. 5.
	II.	18. 6.	—	4. 6.	27. 5.	9. 6.	5. 6.
	III.	—	—	—	—	—	15. 5.
	IV.	18. 5.	—	4. 5.	4. 5.	18. 5.	—
	V.	—	—	—	14. 10.	19. 10.	—
Sambucus nigra L.	I.	6. 6.	6. 6.	—	24. 5.	9. 6.	—
	II.	12. 6.	15. 6.	9. 6.	5. 6.	12. 6.	—
	III.	9. 9.	12. 9.	—	14. 9.	12. 9.	—
	IV.	16. 4.	18. 4.	20. 4.	13. 4.	29. 4.	—
	V.	—	—	—	17. 10.	7. 10.	—
Sorbus aucuparia L.	I.	4. 5.	18. 5.	9. 5.	26. 4.	15. 5.	5. 5.
	II.	19. 5.	—	—	30. 4.	26. 5.	12. 5.
	III.	—	—	—	—	24. 7.	25. 4.
	IV.	22. 4.	26. 4.	22. 4.	20. 4.	28. 4.	—
	V.	—	—	—	15. 10.	7. 10.	—

*) Muscatellor.

		Sonders- hausen	Gr. Furra	Bendoloben	Halle	Leutenberg	Halberstadt
Syringa vulgaris L.	I.	8. 5.	15. 5.	9. 5.	3. 5.	12. 5.	15. 5.
	II.	19. 5.	24. 5.	12. 5.	11. 5.	15. 5.	20. 5.
	III.	—	—	—	—	30. 9.	—
	IV.	26. 4.	20. 4.	22. 4.	20. 4.	20. 4.	5. 4.
	V.	—	—	—	30. 9.	26. 10.	—
Tilia grandifolia Ehrh.	I.	20. 6.	20. 6.	16. 6.	16. 6.	24. 6.	20. 6.
	II.	28. 6.	25. 6.	22. 6.	20. 6.	29. 6.	28. 6.
	III.	12. 9.	—	—	—	20. 9.	—
	IV.	22. 4.	4. 5.	23. 4.	23. 4.	22. 4.	25. 4.
	V.	—	—	—	15. 10.	15. 10.	—
Tilia parvifolia Ehrh.	I.	1. 7.	27. 6.	—	20. 6.	8. 7.	30. 6.
	II.	5. 7.	9. 7.	—	27. 6.	13. 7.	10. 7.
	III.	—	—	—	—	26. 9.	—
	IV.	29. 4.	12. 5.	—	25. 4.	26. 4.	30. 4.
	V.	—	—	—	15. 10.	15. 10.	—
Vitis vinifera L.	I.	22. 6.	26. 6.	20. 6.	12. 6.	6. 7.	20. 6.
	II.	—	4. 7.	—	20. 6.	10. 7.	2. 7.
	III.	—	20. 9.	—	14. 9.	1. 10.	—
	IV.	12. 5.	13. 5.	4. 5.	1. 5.	26. 5.	3. 5.
	V.	—	—	—	18. 10.	14. 10.	—
Atropa belladonna L.	I.	6. 6.	8. 6.	—	—	24. 6.	—
	II.	—	16. 6.	—	—	4. 7.	—
	III.	—	—	—	—	20. 7.	—
Anemone nemorosa L.	I.	12. 4.	12. 4.	13. 4.	4. 4.	18. 4.	18. 4.
	II.	22. 4.	20. 4.	17. 4.	14. 4.	25. 4.	20. 4.
	III.	—	—	—	—	20. 6.	—
Chrysanthemum leu- canthemum L.	I.	—	30. 5.	21. 5.	30. 5.	16. 5.	25. 5.
	II.	31. 5.	4. 6.	24. 5.	10. 6.	26. 5.	4. 6.
	III.	—	—	—	—	—	—
Convallaria majalis L.	I.	3. 5.	6. 5.	28. 4.	1. 5.	9. 5.	29. 4.
	II.	19. 5.	19. 5.	—	7. 5.	20. 5.	6. 5.
	III.	—	—	—	—	20. 5.	—
Hepatica triloba . . . Chaix.	I.	—	29. 3.	30. 3.	22. 3.	8. 4.	28. 3.
	II.	—	15. 4.	1. 4.	25. 3.	14. 4.	5. 4.
	III.	—	—	—	—	3. 6.	—
Lilium candidum L.	I.	30. 6.	4. 7.	28. 6.	25. 6.	8. 7.	—
	II.	5. 7.	10. 7.	30. 6.	27. 6.	11. 7.	—
	III.	—	—	—	—	—	—
Narcissus poeticus. L.	I.	—	4. 5.	8. 5.	30. 4.	6. 5.	15. 4.
	II.	27. 4.	10. 5.	11. 5.	3. 5.	9. 5.	22. 4.
	III.	—	—	—	—	—	—
Primula officinalis . Jacqu.	I.	25. 4.	17. 4.	18. 4.	15. 4.	21. 4.	10. 4.
	II.	30. 4.	26. 4.	20. 4.	18. 4.	25. 4.	18. 4.
	III.	—	—	—	—	28. 6.	—
Secale cereale L.	I.	1. 6.	5. 6.	—	20. 5.	16. 6.	25. 5.
	II.	—	10. 6.	31. 5.	22. 5.	22. 6.	31. 5.
	III.	17. 7.	27. 7.	—	1. 8.	22. 7.	—

		Sonders- hausen	Gr. Furra	Bendeloben	Halle	Leutenberg	Halberstadt
Salvia officinalis L.	I.	6. 6.	16. 6.	4. 6.	13. 5.	12. 6.	—
	II.	12. 6.	24. 6.	11. 6.	20. 5.	18. 6.	—
	III.	—	—	—	—	9. 8.	—
Salvia pratensis L.	I.	14. 5.	30. 5.	—	14. 5.	23. 5.	—
	II.	28. 5.	8. 6.	16. 5.	20. 5.	28. 5.	—
	III.	—	—	—	—	30. 6.	—

Phänologische Beobachtungen aus dem Herzogtum S.-Altenburg.

1895. (6. Beobachtungsjahr.)

Von

Dr. O. Koepert,

Realgymnasial-Oberlehrer in Altenburg.

Die Witterung der 1895ger Vegetationsperiode gestaltete sich folgendermaßen:

Im Februar bis Mitte März herrschte starkes Frostwetter, die Kälte stieg bis 22,5° C. In der zweiten Hälfte des März taute es langsam, der April war im allgemeinen mild, ebenso war der Mai trocken und warm. Der Juni brachte wechselnde, doch vorzugsweise warme Witterung. Juli und August, sowie September waren trocken; der Anfang der Ernte fiel durchschnittlich auf den 25. Juli.

Beobachtungen sind angestellt worden in Altenburg (Dr. Koepert), Ronneburg (Lehrer Winkler), Eichenberg (Lehrer Küttler), Trockenborn (Lehrer Koehler).

I. bedeutet: Erste Blüte offen. II. Allgemeine Blüte. III. Erste Früchte reif. IV. Erste Blattoberfläche sichtbar. V. Allgemeine Laubverfärbung.

		Altenburg	Ronneburg	Eichenberg	Trockenborn
Aesculus hippocastanum L. . .	I.	8. 5.	8. 5.	—	11. 5.
	II.	17. 5.	13. 5.	20. 5.	16. 5.
	III.	—	12. 9.	—	—
	IV.	15. 4.	15. 4.	21. 4.	20. 4.
	V.	—	8. 10.	5. 10.	—